

הדלקת נר חנוכה לאחר הזמן

שו"ע (סימן תערב, ס"ב): שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא... ומיהו הני מילי לכתחילה, אבל אם עבר הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה.

נתיבי עם: מביא את דברי המגן אברהם¹ בשם הגהות מימוניות² שכל זמן שבני הבית נעורים יברך, אבל אם כבר ישנים – אין לברך. ומסביר נתיבי עם את דבריו: מדובר דוקא אם מדליק לאחר הזמן, אבל אם מדליק בזמן הראוי – למרות שאין איש הרואה את הנרות – בכל אופן יברך עליהם. וזה שלא כדברי החמד משה³ שהבין בדברי המגן אברהם שאף ברווק יחידי המדליק בחדרו – ידליק ללא ברכה, כי אין איש הרואה ואין פרסומי ניסא. ובגלל הבנתו זו הרבה החמד משה לתמוה על המגן אברהם. אך נתיבי עם חולק עליו כאמור, ומסביר שדברי המג"א נאמרו רק למדליק לאחר הזמן. אך מי שמדליק בזמן – לפי כולם ידליק בברכה גם אם אין פרסומי ניסא. והסברא היא שכך תקנו חז"ל להדליק בזמן גם אם אין פרסומי ניסא (הלא מי שגר בין הנכרים, ואין יהודים במקומו, האם ידליק תמיד ללא ברכה?!). ומביא ראייה לדבריו מדברי הפרי מגדים⁴ (משבצות זהב בסימן עת"ר) שכתב שהאונן שהוא יחידי ידליק ללא ברכה (מפני שאסור לו לברך). ומשמע: אדם אחר למרות שהוא יחידי – ידליק בברכה. ופלא על המשנ"ב (בשער הציון ס"ק יז') שכותב "ספק ברכות להקל" (דהיינו, מקבל את הבנת החמד משה בדברי המג"א וסובר שמחמת הספק לא יברך), ומי שרוצה לנהוג כוותיה (כדעת החמד משה לברך) אין למחות בידו (דהיינו עדיף לא לברך, ורק אין למחות במברך). ולהסברנו – בוודאי צריך להדליק בברכה אם מדליק בזמן הראוי.

מקור הספק בעניין הברכה הוא כבר בדברי הגמרא:

הגמרא (שבת כא): מביאה את הברייתא: "מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק". בהסבר הברייתא מובאות בגמ' שתי אפשרויות:

- א. "דאי לא אדליק – מדליק" – דהיינו, מי שלא הדליק בתחילת הזמן (משתשקע החמה) יכול להדליק עד סופו (עד שתכלה רגל מן השוק). ומשמע: לאחר זמן זה כבר לא ידליק כלל והפסיד את המצווה. (וכך פסק הרמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה, פ"ד ה"ה).
- ב. "לשיעורא" – דהיינו: יש לשים שמן בנר כדי שידלק כשיעור הזמן הזה. ולפי הסבר זה, אין מניעה כלל להדליק לאחר הזמן.

¹ מגן אברהם – לר' אברהם אבלי הלוי גומבינר. מגדולי חכמי פולין במאה ה-17. פירושו לשו"ע אורח חיים זכה לתפוצה ניכרת, האחרונים מרבים לדון בדבריו.

² הגהות מימוניות – לר' מאיר הכהן מרוטנבורג. נכתב על משנה תורה לרמב"ם, כ-100 שנה לאחריו.

³ ספר חמד משה – לר' גדליה משה בן ר' צבי הירש הלוי. חי לפני כ-100 שנה בארץ.

⁴ פרי מגדים – לר' יוסף תאומים. חי במאה ה-18 באוקראינה ובגרמניה. חיבורו מחולק לשנים: משבצות זהב – על הטורי זהב, ואשל אברהם על המגן אברהם.

מכיוון שלדברי ההסבר הראשון אין להדליק כלל לאחר הזמן, ולהסבר השני יש להדליק, פסק המג"א שאם אין פרסומי ניסא – ידליק ללא ברכה לאחר הזמן⁵. אמנם הוא קיבל את חידושו של ההגהות מימוניות שגם אנשי הבית נחשבים פרסומי ניסא (נתיבי עם: צריך שיהיו לפחות עוד שניים ערים חוץ מהמדליק).

אמנם יש להעיר על כך: פוסקים אלה דברו על זמנם שהיו מדליקים בתוך הבית (וכפי שמדגיש הרמ"א שוב ושוב בהלכות חנוכה), ועל כן גם כשהדליקו בזמן, הפרסום היה בעיקר לבני הבית. ולכן גם אם מדליק לאחר הזמן אפשר להסתפק בבני הבית. אולם בזמננו, שזכינו לחזור לארצנו ואין אנו חוששים להדליק בחוץ – כפי עיקר הדין, יש לעיין האם פרסום לאנשי הבית מספיק. הרי הגמרא דברה על פרסום לאנשי השוק ולא לאנשי הבית. אמנם פוסקי זמננו קבלו את החידוש הנ"ל ומתירים לברך אם בני הבית נעורים (ויש אף שמתירים לברך אף אם בני הבית אינם נעורים ואף לאחר הזמן, וכפי שמובא בשעה"צ הנ"ל⁶), אך לענ"ד אין הדברים פשוטים כלל.

דניאל לוי, שדרות.

⁵ דברי המג"א האלה מתאימים לשיטת הר"י פורת בתוספות (ד"ה דאי), ומובאים בבית יוסף. ודלא כדברי הטור הסובר שמצוותה כל הלילה.

⁶ וכדברי הטור בהערה הקודמת. אך הב"י התנגד במפורש לשיטה זו.